

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 330.342:321.7(439)

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.25.16>

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УГОРСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ЯК ЧИННИКИ КОНСОЛІДАЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ

Ніколетта Бедирова-Сабов

*Ужгородський національний університет,
кафедра політології і державного управління
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

У статті розглядаються особливості трансформації економічної системи Угорщини на різних стадіях демократичного транзиту: лібералізація, постсоціалістична трансформація та консолідація демократії. Переломним моментом у частковому оновленні командно-адміністративної моделі угорської економіки стала реформа 1968 р. З руйнацією адміністративного управлінського соціалістичного апарату на кінець 1980-х рр. в Угорщині поступово лібералізується система економічних відносин.

Розкрита специфіка входження Угорщини в європейський економічний простір, позитивні й негативні аспекти євроінтеграції, зроблено прогноз політико-економічного розвитку сучасної Угорщини. Демократичні трансформації в політичній сфері частково забезпечувалися процесами трансформації угорської економіки на ринкові рейки. Економічна модернізація позначилася незавершеною реформ: у період 1992–1997 рр. удалося досягти значних успіхів у реструктуризації економіки; протягом 1998–2003 рр. економічне зростання пригальмовано в тому числі через початки монополізації партійної системи. Вступ Угорщини до ЄС стандартизував економічний сектор країни і створив сприятливе середовище для надходження в країну масштабних інвестицій із європейських фондів; негативними явищами вступу до ЄС залишається питання конкурентоздатності угорського ринку. За умов оптимізації управлінських структур і стабілізації партійного сектору сталий економічний розвиток забезпечує процеси консолідації демократії в постсоціалістичній країні. З огляду на процеси авторитаризації управлінського сектору в Угорщині (безальтернативне прем'єрство Віктора Орбана), сучасну економічну систему варто визначати з елементами постсоціалістичної транзитивності.

Ключові слова: консолідація демократії, економічна трансформація, євроінтеграція, транзитивна економіка, авторитаризація управління, постсоціалістична Угорщина.

Закріплення норм демократії на рівні режиму консолідованої демократії забезпечується в тому числі трансформацією економічних відносин. Угорська економіка пройшла складний інституційний шлях від командно-адміністративної до сучасної модернізованої моделі, основаної на принципах відкритого ринку. Особливо загострилася необхідність лібералізації економічного сегменту в процесах європейської інтеграції Угорщини. Реалізація загальнодержавного курсу на вступ Угорщини до ЄС призвела до системного реформування й адаптації економічних індикаторів до європейських стандартів-вимог.

Основна мета статті полягає в розгляді трансформаційних та інтеграційних процесів в угорській економіці в розрізі розвитку режиму консолідованої демократії. Дослідження сфокусоване довкола процесів лібералізації соціалістичної економічної моделі, трансформації системи економічних відносин та євроінтеграції Угорщини в євросоюзівський простір.

Звісно, питанням економічної та політичної трансформації на постсоціалістичному просторі присвячено багато дослідницької уваги. Найперше – це ґрунтовні дослідження

Д. Ткача, Є. Кіш, В. Дем'янина, Ю. Гузинця та низки інших. Поряд із цим варто виділити наукові статті В. Ладані [1], який розкриває процеси консолідації демократії в розрізі модернізації угорського виборчого законодавства, та С. Гайданки [2], який проводить компаративний емпіричний зріз трансформаційних процесів на посткомуністичному просторі на основі інструментарію Bertelsmann Fund.

Соціалістична модель економіки, що склалася в Угорщині протягом другої половини ХХ ст., характеризувалася досить ліберальними методами управління, особливо порівняно з політичною сферою країни. Для соціалістичної Угорщини фактично невластиві жорсткі командно-адміністративні методи регулювання економічних процесів, оскільки більш поширеною стала система економічного регулювання. За основу управління економічними процесами були взяті методи економічного управління, спрямовані на регулювання основних економічних індикаторів: інфляції, цін, рівня заробітної платні, надходження до державного бюджету тощо [3, с. 114].

З іншого боку, ліберальний зміст угорської соціалістичної моделі не варто гіперболізувати, оскільки в країні зберігався загальнодержавний ідеологічний диктат, а отже, елементи ринкового економічного структурування простежувалися лише частково. У країні здійснювалися неодноразові спроби реформування в економіці, але виключно у форматі «соціалістичної оболонки».

Яскравим прикладом спроби системного перезавантаження економічної системи стала широка економічна реформа 1968 р. Результати економічних реформ у 1968 р. не змогли подолати кризові процеси в господарюванні, формуючи певні закономірності розвитку економічного сегменту. Намагаючись подолати чергову кризу в економіці, комуністична еліта робила чергові спроби поверхового реформування. Закономірно, що через незначне покращення економічної ситуації з метою збереження ідеологічного курсу розвитку держави реформи скорочувалися і криза ще більше поглиблювалася. Надалі суттєво оновити економічну систему можна було виключно через повну руйнацію старої соціалістичної економічної моделі та перехід на нові ринкові механізми урядування.

З періоду наростання економічної кризи у 1970–1980-х рр. в Угорщині робляться спроби щодо поступового оновлення економічної системи. Майбутнє угорського економічного розвитку залежало від рівня стійкості угорсько-радянських економічних зв'язків та успішності спроб зближення з європейським економічним товариством. Після руйнації соціалістичної адміністративної системи наприкінці 1980-х рр. економічна система Угорщини розпочинає складний шлях трансформації й переходу до ринкових інституцій.

Показово, що з метою збереження певного рівня конкурентоздатності та на вимогу процесам демократизації постсоціалістична Угорщина була змушена модернізувати економічну систему відповідно до визначеної стратегії європейської інтеграції. У практичній площині в Угорщині процеси переходу колишньої соціалістичної моделі економіки на ринкову основу супроводжувалися вимогою європейської інтеграції, конкретно набуття членства в ЄС. Більше того, часткове економічне наближення Угорщини до європейського економічного простору помітне з початку стагнаційних процесів і кризи соціалістичних методів управління економікою.

Найбільш знакові події в ході зміцнення «європейськості» економіки соціалістичної Угорщини:

- входу до Спільної угоди з тарифів і торгівлі ГАТТ (1973 р.);
- проведення перемовин із ЄС з метою поглиблення торговельної співпраці (1982 р.);
- підписання дипломатичної угоди з Європейською Економічною Спільнотою про економічне співробітництво й торгівлю (1988 р.);

– надання економічної підтримки з боку країн G7, оскільки в країні вдало проходять процеси економічного реформування (1989 р.);

– підтримка інтеграційних процесів у рамках програми економічної допомоги PHARE (1989 р.) [4].

Знаковою подією для подальшої трансформації угорської економіки стало укладення в грудні 1991 р. Угоди між Угорщиною та Європейською Спільнотою. Ця угода фактично означала початок практичних дій інтеграції економічної системи постсоціалістичної Угорщини до європейського економічного простору. Передусім визначена Угода передбачала створення інституційних умов для вільної торгівлі між Угорщиною та європейськими країнами. Протягом кількарічного періоду в країні мало бути змінено законодавство і створені належні організаційні умови для розвитку ринкової економіки. Асоціативна Угода надавала економіці Угорщини суттєві преференції, при чому з боку європейської спільноти для угорської економіки створені належні умови для її подальшої європейської інтеграції. Вхідження Угорщини в ЄС значно полегшувалося, оскільки, «враховуючи неоднаковий рівень економічного розвитку сторін, Угода передбачала асиметрію на користь Угорщини, тобто відкриття ринків з боку Спільноти відбуватиметься раніше, ніж це робитиме Угорська Республіка» [4].

Протягом 1990-х рр. до економіки Угорщини поступово починають залучатись іноземні інвестиції, в основному з боку країн європейського економічного простору. Натомість угорська влада взяла на себе відповідальність за формування нового загальнодержавного курсу, спрямованого на проведення системних економічних реформ і розбудову конкурентоздатної ринкової економіки. Серед пріоритетних напрямів економічного реформування угорської економіки на вимогу євроінтеграційних процесів варто виділити такі:

– приведення законодавчої бази у відповідність до європейських стандартів, що дасть змогу поступово інтегрувати економічні інститути в загальноєвропейську економічну систему;

– державне гарантування захисту іноземного капіталу, інвестованого в угорську економіку;

– збільшення зайнятості населення через розширення нових ринків збуту;

– сприяння створенню нових промислових об'єктів з іноземним капіталом через дешеву робочу силу та зменшення собівартості виробництва [5, с. 42].

Процес лібералізації економічних відносин мав довготривалий характер і позначався певними труднощами в приведенні угорської економіки у відповідність до демократично-ринкових стандартів ЄС. Угорщина в період ринкової трансформації економіки зіткнулася з дисбалансом у розбудові економічних структур і суперечностями інституційного характеру, що властиво для більшості постсоціалістичних країн.

На думку угорського дослідника І. Золкої, процеси європейської інтеграції визначально вплинули на економічну модель постсоціалістичної Угорщини. У ході економічної трансформації вчений виділяє два періоди економічного розвитку, пов'язані з процесом зближення з ЄС:

1. 1992–1997 рр. – початковий етап реформування економіки, пов'язаний із кінцевою руйнацією соціалістичної системи та розбудовою ринкових механізмів.

Економіка країни робить спробу перейти на західну модель, що обов'язково включатиме проведення приватизації, забезпечення населення зайнятістю та збільшення податкових надходжень, спробу впровадження високих технологій в окремі сектори промисловості тощо.

Через суттєве зменшення контролю держави за економічними процесами, спричинене наслідками початкової демократизації країни, в Угорщині не вдалося провести

широкомасштабні економічні реформи. Основними проблемами в промисловості залишався масив нерентабельних і слабо конкурентоздатних заводів, орієнтованих на виробництво періоду соціалізму.

2. 1998–2003 рр. – збільшення рівня корупції, пов'язане з незавершеністю економічних реформ і слабкою політичною опозицією в країні.

Угорщина не відходить від обраного курсу на здобуття членства в ЄС, кінцево руйнуючи залишки постсоціалістичної системи економічного управління та формуючи інституційні засади економіки, інтегрованої в європейські структури.

Значними негативними обставинами напередодні вступу Угорщини до ЄС стало зменшення рівня зайнятості населення через фактичну ліквідацію дрібної торгівлі і скорочення виробництва в аграрному секторі на вимогу умов майбутнього членства в ЄС [6].

Лише з набуттям членства в ЄС після 2004 р. економіка Угорщини стабілізується й починає функціонувати як цілісний ринковий механізм. Серйозним поштовхом до подальшого економічного зростання став вихід на угорський ринок транснаціональних корпорацій, переважно автомобілебудівних – Samsung, Audi, Suzuki, Opel, Mercedes-Benz [6].

У перші роки після завершення процесу економічної інтеграції Угорщини до ЄС у країні склалася досить неоднозначна ситуація, передусім пов'язана зі складним процесом адаптації транзитивної економіки до європейських ринкових стандартів. З одного боку, вступ Угорщини до ЄС став необхідною інституційною умовою закріплення принципів консолідованої демократії в економічній площині. Фактично угорський варіант ринкової економіки слугує атрибутивним показником певного рівня розвитку демократичних інститутів у постсоціалістичній країні. У період початку 1990-х – початку 2000-х рр. в Угорщині поряд із консолідацією плюральної політичної системи успішно протікали процеси модернізації економічного сегменту за європейськими стандартами.

З іншого боку, вступ до ЄС став для угорської економіки черговим перехідним етапом системної трансформації. Незважаючи на загальні сподівання постсоціалістичного соціуму, деякі мікроекономічні показники не тільки не покращилися, а в певних випадках навіть погіршилися, хоча набуття Угорщиною членства в ЄС заклало початок становлення й подальшого розвитку угорської моделі економіки в нових інституційних умовах європейського ринку.

Загалом завершення процесу інтеграції угорської економіки в європейський економічний простір (вступ до ЄС) у перший період адаптації (2004–2014 рр.) призвело до групи позитивних і негативних результатів.

До основних позитивних наслідків вступу до ЄС можна зарахувати традиційні для постсоціалістичних країн здобутки, пов'язані з успіхами в ринковій трансформації економіки та завершенням процесу адаптації економічних інститутів до європейських стандартів [5, с. 43].

Поряд із однозначними успіхами економіки Угорщини після вступу в ЄС варто виділити деякі негативні наслідки економічної євроінтеграції країни:

– нерегульовані короткотривалі процеси в економіці, спричинені реорганізацією економіки через інтеграційні процеси;

– зменшення економічної автономії Угорщини за рахунок збільшення ваги іноземного капіталу в провідних структурах економіки;

– невисокий рівень конкурентності угорського ринку в єдиній європейській ринковій системі [5, с. 43].

Водночас необхідно зауважити, що динаміка розвитку угорської економічної системи після завершення інтеграції в європейські економічні структури має переважно пози-

тивний характер. Кількісні видозміни трьох економічних складників дають змогу простежити економічний приріст Угорщини в ході трансформаційних процесів – приріст ВВП, надходження прямих іноземних інвестицій і рівень безробіття населення.

Рівень ВВП Угорщини протягом трансформації та після вступу до ЄС системно зростає. У компаративному аспекті: 1991 р. (кінцевий розпад соціалістичної моделі) – 8,1 тис. дол. США на душу населення. Певні стагнаційні процеси у зростанні рівня ВВП характерні для 2008 р. та 2009 р., зумовлені світовою економічною кризою, що торкнулася й нових країн-членів ЄС [5].

Іноземне інвестування в угорську економіку стало серйозною підпорою в економічних євроінтеграційних процесах. Надходження прямих інвестицій в Угорщину має частково хвилеподібний характер, що передусім пов'язане зі вступом країни до ЄС. Так, у перший рік повноправного перебування в складі ЄС прямі іноземні інвестиції становили 4,3 млрд. дол. США (для порівняння: у 2004 р. – 4,3 млрд. дол. США). З іншого боку, через незначний рівень конкурентоздатності угорської економіки в структурі ЄС і наслідки економічної кризи інвестування угорської економіки скорочується в декілька разів: 2009 р. – 1,9 млрд. дол. США, 2010 р. – 2,2 млрд. дол. США. Хоча із залученням коштів МВФ Угорщині вдається стабілізувати економічну систему, оскільки у 2012 р. показник прямих іноземних інвестицій уже становить майже 14 млрд. дол. США [5].

Після вступу до ЄС в Угорщині відбувається незначне зростання рівня безробіття, яке спостерігається протягом 2004–2014 рр. [5] Така ситуація спричинена високою трудовою міграцією угорців в інші країни ЄС і невисоким рівнем конкуренції угорських роботодавців на європейському ринку праці. З іншого боку, через залучення капіталу великих світових холдингів у країні створено багато додаткових робочих місць, хоча проблема високого рівня безробіття залишається однією з таких, що засвідчують проблемні явища в угорській економіці та соціумі.

Отже, економічна трансформація постсоціалістичної Угорщини та подальший вступ країни до ЄС засвідчують проходження декількох трансформаційних етапів, які позначилися позитивними та негативними моментами в розвитку економічної системи. Перехід угорської економіки від командно-адміністративних методів управління до ринкової інфраструктури супроводжувався паралельними процесами лібералізації та демократизації в суспільно-політичному житті країни. Без належного економічного супроводу розвиток демократичних інститутів у постсоціалістичній Угорщині був би фактично виключеним. Успіх у ринковому реформуванні економічного сегменту забезпечувався демократизацією політичної сфери та необхідністю інтеграції Угорщини до ЄС. Поступові успіхи в економіці заклали інституційну основу до загального економічного зростання в країні, що позначилося збільшенням добробуту громадян. Завершення процесів економічної європейської інтеграції загалом стабілізувало суспільство, зміцнивши соціально-економічні позиції середнього класу, який є загальним стабілізатором демократизації. Належний рівень економічного добробуту, відкритість економічної співпраці з європейськими країнами та ринковий характер економіки стали економічними факторами сталого рівня консолідованої демократії в Угорщині.

З іншого боку, можна стверджувати, що трансформаційні процеси в угорській економіці продовжують тривати. Сучасна модель економіки в Угорщині сформувалася в тому числі під впливом незавершеності процедури інтеграції постсоціалістичної країни в економічні структури ЄС. Проблематичними є забезпечення високого рівня конкурентоздатності угорської промисловості й пришвидшена реструктуризація економіки з переорієнтацією на європейські ринки. Крім того, сталість економіки Угорщини безпосередньо залежить від

поглиблення чи згорання процесів демократизації на політичному рівні. Маючи достатню привабливість для введення прямих іноземних інвестицій в окремих галузях економіки, на сучасному етапі Угорщина є країною з розвинутою ринковою економікою, для якої властиві певні ознаки транзитивності.

Список використаної літератури

1. Ладані В.О. Модернізація парламентської виборчої системи Угорщини в умовах демократичного транзиту. *Гілея*. 2016. Вип. 110. С. 414–418.
2. Гайданка Є.І. Характеристика системно-процесуальних внутрішньополітичних трансформацій Угорщини, Польщі та Словаччини у посткомуністичну епоху. *Грані*. 2010. № 4. С. 160–166.
3. Центральнo-Восточная Европа во второй половине XX века : в 3 т. Москва : Наука, 2002. Т. 3. Ч. 2 : Трансформации 90-х годов / отв. ред. С.П. Глинкина. 464 с.
4. Крижевський А.М. Трансформація економіки Угорщини в процесі інтеграції до європейського простору: досвід для України. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/may/009.htm>.
5. Шляхова Я.В. Угорщина: вступ до ЄС як шлях до стабільності (у контексті розвитку українсько-угорських торговельних відносин). *Бізнес-інформ*. 2015. № 4. С. 41–46.
6. Szalkai I. Integrated Supervision in Hungary, in European Union Accession. *Sage Public Administration Abstracts*. 2001. № 3. P. 301–445.

INTEGRATION PROCESSES IN HUNGARIAN ECONOMY AS FACTORS OF DEMOCRACY CONSOLIDATION

Nikoletta Bedyrova-Sabov

Uzhhorod National University,

Department of Political Science and State Administration,

Universitetska str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine

The article considers peculiarities of economic transformations in Hungary at different stages of democratic transit, these being liberalisation, post-socialist transformation and, finally, consolidation of democracy. The turning point in the partial renewal of the Hungarian command and planned model economy was the 1968-th year reform. The destruction of the socialist bureaucracy in Hungary in late 1980 led to liberalization of the economic system's structures.

The article also highlights accession of Hungary to the European economic area, as well as positive and negative outcomes of Eurointegration. The author attempts to prognose the course of political and economic development in Hungary of today. Democratic transformation in political sphere was supported transitional processes in Hungarian economy, first of all, the transition to market economy. Economic modernization was characterized by the incompleteness of reforms: during 1992–1997 significant successes were achieved in the restructuring of the economy; during 1998–2003 economic growth slowed down, including through the beginnings of monopolization of the party system. Accession Hungary to the EU has standardized the country's economic sector and created a favorable environment for large-scale investments from European funds into the country's economy; in present-day Hungary the negative aspects of EU accession remain the question of the competitiveness of the Hungarian market. Optimization of governance structures and stabilization of the party sector ensures sustainable economic development of the country, which leads to consolidation of democracy in the post-socialist country. The present processes of authoritarianism in the Hungarian governance sector are characterized a non-alternative Viktor Orbán Government. Therefore, the present Hungarian economy can be classified with the elements of post-socialistic transformation.

Key words: consolidation of democracy, economic transformation, European integration, economy in transition, power authorization, postsocialist Hungary.